

Izvorni naučni rad

UDK 343.431

Dr. sc. Ivanka Marković, redovna profesorica

Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci

Potpredsjednica Ustavnog suda Republike Srpske

**PRISILNI RAD, PROSJAČENJE, ROPSTVO I ODNOSI SLIČNI ROPSTVU
KAO OBLICI ISKORIŠTAVANJA ŽRTVE KRIVIČNOG DJELA
MEĐUNARODNA TRGOVINA LJUDIMA**

(tumačenje i primjena u sudskoj praksi)

Sažetak: Krivično djelo međunarodne trgovine ljudima normativno se zasniva na radnji izvršenja, načinu izvršenja i svrsi iskorištavanja lica koje nema prebivalište ili državljanstvo države u kojoj se eksploatiše. Iako zakonodavac taksativno navodi oblike iskorištavanja, pojedini termini ostavljeni su sudskoj praksi i doktrini na tumačenje, uključujući prisilni rad, prosjačenje, ropstvo ili odnose slične ropstvu. U radu se analiziraju međunarodni standardi, normativni okvir u Bosni i Hercegovini te ključni aspekti sudske prakse sa posebnim fokusom na prisilni rad i prosjačenje kao oblike eksploatacije. Posebna pažnja posvećena je slučajevima u kojima su prvostepeni i drugostepeni sudovi različito pristupali istom činjeničnom stanju, što je rezultiralo oprečnim presudama.

Ključne riječi: međunarodna trgovina ljudima, prisilni rad, prosjačenje, ropstvo ili njemu sličan odnos

1. Uvod

Prvi međunarodno obavezujući akt koji se eksplicitno bavi trgovinom ljudskim bićima kao oblikom organizovanog kriminaliteta je Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, naročito ženama i djecom, koji dopunjava Konvenciju UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala od 15. novembra 2000. godine.¹ Svrha ovog Protokola jeste sprečavanje i borba protiv trgovine ljudima, zaštita i pomoć žrtvama te trgovine i unapređivanje saradnje među državama potpisnicama kako bi se ostvarili ovi ciljevi.² Odredbom člana 3. tačka a. navedenog protokola, propisano je da, za svrhe tog protokola, „trgovina ljudima“ znači «regrutovanje, transport, transfer, skrivanje/pružanje utočišta ili prihvata lica, putem prijetnje ili upotrebom sile ili drugih oblika prinude, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe vlasti ili stanja ugroženosti, davanja ili primanja novca ili beneficija za dobijanje pristanka lica koje ima kontrolu nad nekim drugim licem, u svrhu eksploatacije. Eksploatacija uključuje, u najmanjoj mjeri, iskorištavanje prostitucije drugih ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili praksu sličnu ropstvu, pokornost ili oduzimanje organa». Iz navedenog se može zaključiti da trgovina ljudima podrazumijeva preduzimanje jedne ili više alternativno određenih radnji izvršenja uz primjenu jednog ili više alternativno određenih načina izvršenja u svrhu eksploatacije žrtve trgovine ljudima. U odredbi člana 3 (b) se dalje ističe da je pristanak žrtve trgovine ljudima na namjeravanu eksploataciju iznijetu u prethodnoj tački ovog člana bez značaja u slučajevima u kojima je korištena bilo koja mjera iznijeta u tački (a). Pored toga, odredbom člana 3 (c) Protokola izričito je propisano da će se „regrutovanje, transport, transfer, skrivanje ili prihvata djeteta radi eksploatacije, smatrati „trgovinom ljudima“ čak i ako ne obuhvata bilo koje od sredstava navedenih pod tačkom (a).³ Pri tome se djetetom u smislu odredbe člana 3 (d) Protokola, podrazumijeva lice ispod 18 godina starosti. Dakle, u pitanju je jedna savremena definicija trgovine ljudima koja se ne ograničava samo na seksualnu eksploataciju već obuhvata i druge oblike eksploatacije, podrazumijevajući pod žrtvom trgovine ljudima lica i ženskog i muškog pola.⁴

¹ BiH je potpisala Konvenciju UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, 13. decembra 2000. godine u Palermu. Predsjedništvo BiH ratifikovalo je ove dokumente odlukom koja je stupila na snagu 27. marta 2002. godine. Konvencija i Protokoli su objavljeni u Službenom glasniku BiH – Međunarodni ugovori, br. 3/2002.

² Član 2. Protokola sadrži odredbe o svrsi Protokola.

³ V. čl. 3 Protokola, Službeni glasnik BiH, Međunarodni ugovori, 6p. 3/2002., s. 67.

⁴ Veći broj dokumenata protiv trgovine ljudima, koji su usvojeni prije ovog protokola od strane OEBS-a, Savjeta Evrope, Evropske Unije, koristi uske definicije u odnosu na definiciju ovog Protokola. Većina njih fokusira se samo na trgovinu ženama radi seksualne eksploatacije. v. Angelika Kartusch: Priručnik za reviziju zakonske regulative protiv trgovine ljudima sa posebnim osvrtom na region Pakta za stabilnost jugoistočne Evrope, Institut za ljudska prava «Ludwig Boltzmann», Beč, 2001, s. 48. dostupno na <https://www.osce.org/files/f/documents/b/4/13988.pdf>

Značajan uticaj na fizionomiju krivičnog djela Trgovina ljudima u krivičnom zakonodavstvu u Bosni i Hercegovini imala je i Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima⁵ prema kojoj trgovina ljudima predstavlja kršenje ljudskih prava i napad na dostojanstvo i integritet čovjeka. Konvencija ima za cilj osiguranje poštovanja prava žrtava i njihovu zaštitu, borbu protiv trgovine ljudima i unapređenje međunarodne saradnje u borbi protiv trgovine ljudima. Primjenjuje se na sve oblike trgovine ljudima, bilo da je ona nacionalna ili transnacionalna i bilo da je povezana ili ne sa organizovanim kriminalom te predviđa niz značajnih mjera za suzbijanje i sprečavanje trgovine ljudima.⁶ Komitet ministara Vijeća Evrope je 27. septembra 2022. godine usvojio Preporuku o sprečavanju i borbi protiv trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije. Preporuka poziva države članice Vijeća Evrope da usvoje nacionalne zakone, politike i strategije, uz primjenu pristupa zasnovanog na ljudskim pravima koji je usmjeren na žrtve, kao i da jačaju regulativu o tržištu rada. Preporuka dopunjuje postojeće pravno obavezujuće instrumente, a naročito Konvenciju Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima i oslanja se na rad na nadzoru i na smjernice koje je pripremila Grupa eksperata za borbu protiv trgovine ljudima (GRETA), na sudsku praksu Evropskog suda za ljudska prava, kao i na zaključke i odluke Evropskog komiteta za socijalna prava.

Potpisivanjem i ratifikacijom Konvencije UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i Protokola za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, Bosna i Hercegovina je preuzela obavezu da svoje nacionalno zakonodavstvo uskladi sa odredbama ovih dokumenata. Zbog paralelno-podijeljene nadležnosti u oblasti krivičnog zakonodavstva, taj proces usklađivanja se vršio na nivou države i na nivou entiteta i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine. Značajan korak u tom pravcu učinjen je donošenjem Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: KZ BiH)⁷ koji je u okviru grupe krivičnih djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, propisivao krivično djelo Trgovina ljudima.⁸ Upravo sa razvojem međunarodnog prava u oblasti krivičnopravne regulative trgovine ljudima, zakonski opis ovog krivičnog djela je od stupanja na snagu ovog zakona mijenjan nekoliko puta, tačnije 2004, 2005, 2007, 2010 i 2015. godine. Ovom poslednjom izmjenom KZ

⁵ Konvencija je objavljena u Službenom glasniku BiH, Međunarodni ugovori, broj 14/07. a stupila je na snagu 1. maja 2008. godine.

⁶ Više o ovome v. Ivanka Marković, Trgovina ljudima u krivičnom zakonodavstvu Republike Srpske, Zbornik radova „Dvadeset godina dejtonskog mirovnog sporazuma“, Istočno Sarajevo, 2017. Godine, izdanje Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Pravni fakultet, s. 746-759.

⁷ Krivični zakon Bosne i Hercegovine je objavljen u Službenom glasniku BiH, br. 3/03 od 10.02.2003. godine, a stupio je na snagu 01.03.2003. godine.

⁸ Zakonski opis ovog krivičnog djela koji je uspostavljen KZ BiH iz 2003. godine je često kritikovan od strane naučne zajednice zbog čega su veoma brzo uslijedile izmjene istog. Više o tome v. kod Ivanka Marković: Kratak osvrt na krivičnopravnu regulativu trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini, Pravni savjetnik, mjesečni stručni časopis, br. 1, godina IV, 2004., s. 22.

BiH⁹, izmijenjen je naziv krivičnog djela tako da se ono sada zove „Međunarodna trgovina ljudima“, a član 186 ima deset stavova kojima su implementirani osnovni zahtjevi Konvencije Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima iz 2005. godine. Ograničavanjem inkriminacije samo na međunarodnu trgovinu ljudima, postavljeni su kriteriji razgraničenja nadležnosti u ovoj oblasti između državnog i entitetskog krivičnog zakonodavstva, jer se u KZ BiH inkriminiše samo međunarodna trgovina ljudima, što znači da svi slučajevi trgovine ljudima bez elementa inostranosti spadaju u nadležnost entiteta. Pored ove inkriminacije, uvodi se i novi član 186a pod nazivom „Organizovana međunarodna trgovina ljudima“ kojim se inkriminiše organizovanje i rukovođenje grupom ili drugim udruženjem koje zajedničkim djelovanjem počinu krivično djelo trgovine ljudima. Navedena djela su svrstana u grupu krivičnih djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom. Krivični zakonik Republike Srpske¹⁰ (u daljem tekstu: KZ RS) je u okviru grupe krivičnih djela protiv sloboda i prava građana predvidio krivično djelo Trgovina ljudima, Trgovina djecom i Udrživanje radi vršenja krivičnih djela trgovine ljudima i djecom. Izmjenama krivičnog zakona Brčko distrikta BiH (u daljem tekstu: KZ BDBiH) iz 2024. godine, izvršena je izmjena zakonskog opisa krivičnog djela Trgovina ljudima i predviđen je nova inkriminacija Trgovina djecom. Pored ovih inkriminacija zakon predviđa i krivično djelo Organizovana trgovina ljudima, a sva krivična djela su svrstana u grupu krivičnih djela protiv polnog integriteta. Krivični zakon Federacije BiH¹¹ (u daljem tekstu: KZ FBiH) u okviru grupe krivičnih djela protiv polne slobode i morala predviđa krivično djelo Tgovina ljudima koje obuhvata i trgovinu djecom i krivično djelo Organizirana trgovina ljudima.

Bez obzira na razlike koje postoje u zakonskim formulacijama krivičnog djela trgovine ljudima, konstitutivna obilježja bića krivičnog djela čine: radnja izvršenja, način izvršenja i svrha iskorištavanja. Međutim, ako je pasivni subjekat djela dijete, biće krivičnog djela čine samo dva elementa, tj. radnja izvršenja i svrha iskorištavanja. Prilikom određivanja elemenata bića krivičnog djela, zakonodavac je za svaki elemenat djela predvidio nekoliko alternativno postavljenih oblika. Da bi djelo bilo izvršeno nije neophodno da se namjeravana eksploatacija žrtve i desi, dovoljno je da se preduzmu neke od predviđenih radnji izvršenja na jedan od više alternativno određenih načina sa ciljem iskorištavanja pasivnog subjekta.¹² Dakle, za postojanje krivičnog djela mora se dokazati

⁹ Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine, „Službeni glasnik BiH“, broj 40/15 od 19.05.2015. godine.

¹⁰ ("Sl. glasnik RS", br. 64/2017, 104/2018 - odluka US, 15/2021, 89/2021, 73/2023, "Sl. glasnik BiH", br. 9/2024 - odluka US BiH, "Sl. glasnik RS" 105/2024 - odluka US, 19/2025, "Sl. glasnik BiH", br. 14/2025 - odluka US BiH i "Sl. glasnik RS", br. 31/2025, 85/25 – odluka US)

¹¹ "Sl. novine FBiH", br. 36/2003, 21/2004 - ispr., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016, 75/2017, 31/2023 i 58/2025)

¹² V. Babić, M., Filipović, L.J., Marković, I., Rajić, Z., Komentari Krivičnih/kaznenih zakona u u Bosni i Hercegovini, Knjiga I, s. 614. Zajednički projekat Vijeća Evrope i Evropske komisije, Sarajevo, 2005.

subjektivni elemenat djela, odnosno postojanje namjere učinioca da se pasivni subjekat podvrgne nekom obliku iskorištavanja ili eksploatacije, pri čemu je irelevantno da li je namjeravana eksploatacija i realizovana. Navedeni stav prihvaćen je i u presudi **Suda BiH broj: KŽ-125/05** od 16.12.2005. godine u kojoj se navodi da „*treba naglasiti da se krivično djelo trgovine ljudima smatra dovršenim preduzimanjem neke od radnji izvršenja u cilju izrabljivanja osobe koja je predmet radnje, o čemu su u prvostepenoj presudi dati razlozi, a za postojanje dovršenog krivičnog djela trgovine ljudima nije neophodno da je taj cilj i ostvaren*“. Isti stav zauzet je i u presudi Vrhovnog suda Srbije KŽ-I-1863/06 od 23.10.2006. godine i presudi Okružnog suda u Kragujevcu K-19/06 od 31.03.2006. godine u kojima se ističe: «*Osnovni oblik krivičnog dela trgovina ljudima sadrži veći broj alternativno određenih radnji izvršenja, a za postojanje ovog krivičnog dela potrebno je da su određene delatnosti, koje su navedene kao zakonska obeležja ovog krivičnog dela, povezane sa postizanjem određenog cilja u odnosu na lice koje je predmet trgovine, odnosno da postoji uzročna veza između navedenih delatnosti i postizanja određenog cilja u odnosu na oštećeno lice koje bi bilo predmet trgovine, što znači da se radnja izvršenja vrši u cilju eksploatacije rada tog lica.*»¹³

2. Oblici iskorištavanja žrtve

Oblici iskorištavanja žrtve koji predstavljaju svrhu krivičnog djela trgovine ljudima definisani su zakonom. Prema odredbi stava 7. člana 186. KZ BiH¹⁴ „iskorišćavanje u smislu stava (1) ovog člana podrazumijeva: prostituciju drugog lica ili druge oblike seksualnog iskorišćavanja, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili njemu sličan odnos, služenje, odstranjivanje dijelova ljudskog tijela ili kakvo drugo iskorišćavanje. Odredbom stav 2. člana 186. KZ BiH je propisano da će se kaznom zatvora u najmanjem trajanju od 10 godina kazniti „ko vrbuje, navodi, preveze, preda, sakrije ili primi lice koje nije navršilo 18 godina života u svrhu iskorišćavanja prostitucijom ili drugim oblikom seksualnog iskorišćavanja, prisilnim radom ili uslugama, ropstvom ili njemu sličnim odnosom,

¹³ V. Ivanka Marković, Sažet prikaz sudske prakse u slučajevima trgovina ljudima, u izdanju OSCE Misije u BiH, 2015. godine, s.. 30.

dostupno na <https://www.osce.org/files/f/documents/9/a/218191.pdf>

¹⁴ Prema odredbi stava 1. člana 186. KZ BiH krivično djelo Međunarodna trgovina ljudima vrši onaj „ko upotrebom sile ili prijetnjom upotrebe sile ili drugim oblicima prinude, otmicom, prevarom ili obmanom, zloupotrebom ovlašćenja ili uticaja ili položaja bespomoćnosti ili davanjem ili primanjem isplata ili drugih koristi kako bi privolio lice koje ima kontrolu nad drugim licem, vrbuje, preveze, preda, sakrije ili primi lice u svrhu iskorišćavanja tog lica u državi u kojoj to lice nema prebivalište ili čiji nije državljanin. Za ovaj oblik djela predviđena je kazna zatvora najmanje 5 godina.

*služenjem, odstranjivanjem dijelova ljudskog tijela ili u svrhu kakvog drugog iskorišćavanja, u državi u kojoj to lice nema prebivalište ili čiji nije državljanin.*¹⁵

Prema članu 145. st.1. KZ RS-a, krivično djelo Trgovina ljudima vrši onaj „ko silom, prijetnjom ili drugim oblicima prinude, otmicom, prevarom ili obmanom, zloupotrebom ovlaštenja ili uticaja, odnosa povjerenja, zavisnosti ili bespomoćnosti, teških prilika drugog lica, davanjem ili primanjem novca ili druge koristi kako bi se dobio pristanak lica koje ima kontrolu nad drugim licem, vrbuje, preveze, prebaci, preda, proda, kupi, posreduje u prodaji, sakrije, primi ili drži drugo lice, *a u cilju iskorištavanja ili eksploatacije njegovog rada, vršenja krivičnog djela, prostitucije, korištenja u pornografske svrhe, ili drugog oblika seksualnog iskorišćavanja, prisiljavanja na prosjačenje, služenje, uspostavljanja ropskog ili nekog sličnog odnosa, prisilnog braka, prisilne sterilizacije, radi oduzimanja organa ili dijelova tijela, radi korištenja u oružanim snagama ili drugih oblika iskorištavanja,*“ a predviđena je kazna zatvora od tri do dvadeset godina. Posebnom odredbom člana 146. stav 1. propisano je krivično djelo Trgovina djecom koje vrši onaj „ko vrbuje, preveze, prebaci, preda, proda, kupi, posreduje u prodaji, sakriva, drži ili prihvati dijete *radi iskorištavanja ili eksploatacije njegovog rada, vršenja krivičnog djela, prostitucije ili drugih oblika seksualnog iskorištavanja, pornografije, prisiljavanje na prosjačenje, služenje, uspostavljanja ropskog ili nekog sličnog odnosa, prisilnog braka, prisilne sterilizacije, nezakonitog usvojenja ili njemu sličnog odnosa, radi oduzimanja organa ili dijelova tijela, radi korištenja u oružanim snagama ili drugih oblika iskorištavanja,*“ a predviđena je kazna zatvora od pet do dvadeset godina.

Trgovina ljudima i djecom u KZ FBiH inkriminisana je odredbom člana 210a koji u stavu 3. propisuje da „iskorištavanje, u smislu ovog člana, podrazumijeva: *prostituciju druge osobe ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilni rad ili usluge, prisilno prosjačenje, ropstvo ili njemu sličan odnos, služenje, odstranjivanje dijelova ljudskog tijela ili kakvo drugo iskorištavanje*“.¹⁶

Prema odredbi člana 207a stav 1. KZ BDBiH krivično djelo Trgovina ljudima vrši onaj „ko silom ili prijetnjom upotrebe sile ili drugim oblicima prinude, otmicom, prevarom ili obmanom, zloupotrebom ovlaštenja ili uticaja ili položaja bespomoćnosti ili davanjem ili primanjem isplata ili drugih koristi kako bi privolio lice koje ima kontrolu nad drugim

¹⁵ Krivični zakon Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH, br. 3/2003, 32/2003 – ispr., 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018, 46/2021, 31/2023 i 47/2023)

¹⁶ Član 210a glasi: „(1) Ko upotrebom sile ili prijetnjom upotrebe sile ili drugim oblicima prinude, otmicom, prevarom ili obmanom, zloupotrebom vlasti ili uticaja ili položaja bespomoćnosti ili davanjem ili primanjem isplata ili drugih koristi kako bi privolio osobu koja ima kontrolu nad drugom osobom vrbuje, preveze, preda, sakrije ili primi osobu u svrhu iskorištavanja te osobe, bit će kažnjen kaznom zatvora najmanje pet godina. (2) Ko vrbuje, navodi, preveze, preda, sakrije ili primi osobu koja nije navršila 18 godina života u svrhu iskorištavanja prostitucijom ili drugim oblikom seksualnog iskorištavanja, prisilnim radom ili uslugama, prisilnim prosjačenjem, ropstvom ili njemu sličnim odnosom, služenjem, odstranjivanjem dijelova ljudskog tijela ili kakvim drugim iskorištavanjem, bit će kažnjen kaznom zatvora najmanje 10 godina.“

licem, vrbuje, preveze, prebaci, preda, proda, kupi, posreduje u prodaji, sakrije, primi ili drži drugo lice ili razmjenjuje ili prenosi nadzor nad licem u svrhu iskorištavanja ili eksploatacije njegovog rada i usluga putem prisilnog rada, vršenja krivičnog djela, prostitucije, korištenja u pornografske svrhe, ili drugog oblika seksualnog iskorištavanja, prisiljavanja na prosjačenje, služenje, uspostavljanja ropskog ili nekog sličnog odnosa, sklapanja prisilnog ili ugovorenog braka, prisilne sterilizacije, prisilne trudnoće ili vještačke oplodnje, radi oduzimanja organa ili dijelova tijela, radi korištenja u oružanim sukobima ili drugih oblika iskorištavanja, kaznit će se kaznom zatvora od najmanje pet godina. Krivično djelo Trgovina djecom propisano je članom 207b: „(1) Ko vrbuje, preveze, prebaci, preda, proda, kupi, posreduje u prodaji, sakriva, drži ili prihvati dijete radi iskorištavanja ili eksploatacije njegovog rada, vršenja krivičnog djela, prostitucije ili drugih oblika seksualnog iskorištavanja, pornografije, prisiljavanje na prosjačenje, služenje, uspostavljanja ropskog ili nekog sličnog odnosa, prisilnog ili ugovorenog braka, prisilne sterilizacije, prisilne trudnoće, nezakonitog usvojenja ili njemu sličnog odnosa, radi oduzimanja organa ili dijelova tijela, radi korištenja u oružanim snagama ili drugih oblika iskorištavanja, kaznit će se kaznom zatvora od najmanje deset godina.

U vezi sa naprijed navedenim treba imati na umu da su se zakonske definicije oblika iskorištavanja u čiju svrhu se preduzima trgovina ljudima tokom vremena mijenjale i usaglašavale sa evropskim standardima u ovoj oblasti. Međutim, iako pojedini oblici iskorištavanja, kao što je to npr. prosjačenje, nisu bili decidno navedeni u ranije važećim zakonskim normama, to, prema našem mišljenju, nije predstavljalo prepreku da se krivično djelo trgovine ljudima ili djecom primijeni na slučajeve u kojima je trgovina ljudima preduzeta u tom cilju jer je zakonski opis krivičnog djela uvijek sadržavao generalnu klauzulu „i drugi oblici iskorištavanja.“ Takva zakonska formulacija je davala mogućnost primjene ove inkriminacije i na one oblike iskorištavanja žrtve koji nisu precizno zakonom određeni, a koji po svojim efektima predstavljaju eksploataciju, odnosno iskorištavanje drugog lica.

2.1. Prisilni rad ili usluge

Radna eksploatacija žrtava trgovine ljudima obuhvata različite forme iskorištavanja, koje su na sličan način definisane relevantnim odredbama krivičnih zakona u Bosni i Hercegovini. Prema članu 186a KZ BiH pod radnom eksploatacijom možemo podrazumijevati „prisilni rad ili usluge, ropstvo ili njemu sličan odnos, služenje“, a prema članu 201a KZ FBiH „prisilni rad ili usluge, prisilno prosjačenje, ropstvo ili njemu sličan odnos, služenje.“ Prema odredbi člana 145. st. 1. KZ RS radna eksploatacija obuhvata iskorištavanje ili eksploataciju rada, prisiljavanje na prosjačenje, služenje, uspostavljanja ropskog ili nekog sličnog odnosa“, a prema odredbi člana 207a stav 1. KZ BDBiH iskorištavanje ili eksploataciju rada i usluga putem prisilnog rada, prisiljavanje na prosjačenje, služenje, uspostavljanje ropskog ili nekog sličnog odnosa“. Iz prethodnog je vidljivo da postoje manje razlike u definisanju oblika iskorištavanja koje možemo podvesti pod radnu eksploataciju što u konačnici ne utiče na postojanje krivičnog djela Trgovine ljudima jer ono postoji ne samo u slučaju kada je radnja izvršenja usmjerena na precizno

određeni oblik iskorištavanja, npr. prisilni rad ili usluge, već i onda kada je usmjerena na neki „drugi oblik iskorištavanja.“ Međutim, prilikom utvrđivanja postojanje krivičnog djela Trgovine ljudima sud mora utvrditi oblik iskorištavanja žrtve u čijem cilju je djelo preduzeto, a to zahtijeva jasno razlikovanje navedenih oblika eksploatacije. Međutim, to nije u svakom konkretnom slučaju moguće, jer postoje takve činjenične situacije koje se mogu dovesti u vezu i sa prisilnim radom ili uslugama i sa ropstvom ili njemu sličnim odnosom.

Prilikom tumačenja pojedinih oblika iskorištavanja treba polaziti od postojećih međunarodnih dokumenata i definicija kao i od relevantne sudske prakse. U tom smislu prisilni ili obavezni rad ili usluge treba tumačiti u smislu člana 2. Konvencije Međunarodne organizacije rada broj 29 o prinudnom ili obaveznom radu, kojim je propisano da izraz „prisilni ili obavezni rad, znači svaki rad ili uslugu koji se od neke osobe zahtijeva pod prijetnjom bilo kakve kazne, i za koje se ta osoba nije ponudila dobrovoljno“. ¹⁷ Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda članom 4 zabranjuje ropstvo i prisilni rad, ali ne daje tumačenje ovih pojmova. ¹⁸ Međutim, s tim u vezi, Evropski sud za ljudska prava u slučaju Van der Mussele v. Belgium je zauzeo stanovište da je riječ o *svim oblicima ličnog rada ili usluga, neovisno o tome jesu li fizičke ili intelektualne prirode ukoliko se ne obavljaju dobrovoljno, pri čemu se svakako mora preispitati je li riječ o nepravdom, ugnjetavačkom radu ili radu koji sadrži patnje*. Isto je prihvaćeno i u slučaju Siliadin. ¹⁹ Suštinski elementi prisilnog rada ili usluga su prijetnja kaznom i obavljanje rada suprotno volji žrtve, pri čemu se pod „kaznom“ može podrazumijevati fizičko nasilje, ograničenje, psihičko nasilje ili prijetnja nekim zlom. Evropski sud za ljudska prava je kaznom u kontekstu prisilnog rada smatrao prijetnju predaje policiji ili imigracijskoj službi kod ilegalnog ulaska ili vraćanje žrtve u zemlju porijekla, mogućnost disciplinske sankcije, itd. ²⁰

Radna eksploatacija žrtava u kontekstu krivičnog djela Trgovina ljudima, prema stavu **Apelacionog vijeća Suda BiH²¹, izraženog u presudi broj KŽK-03/10 od**

¹⁷ Konvencija o prisilnom ili obaveznom radu, dostupna na

<https://www.upfbih.ba/uimages/dokumenti/C2920Konvencija20o20prisilnom20radu2C201930.pdf>

Opširnije o ovome vidite publikaciju L. Kablar-Sarajlić, „Trgovina ljudima u svrhu radne eksploatacije, Referentni materijal sa osvrtom na BiH“ u izdanju OSCE misije u BiH, 2011. godine

¹⁸ Dostupna na

<https://www.mhrr.gov.ba/PDF/UredPDF/Konvencija%20za%20zastitu%20ljudskih%20prava%20i%20temeljnih%20sloboda.pdf>

¹⁹ Navedeno prema B. Herceg Pakšić, M. Jukić: Primjena konvencijskog prava u području zabrane ropstva i prisilnog rada...Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu (Zagreb), vol. 23, broj 2/2016., 292. dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/261525>

²⁰ Ibid. s. 292.

²¹ U istom slučaju prvostepeni sud, tj. Sud BiH, nije utvrdio postojanje radne eksploatacije, te je optužene oslobodio od optužbe da su navedenim radnjama izvršili krivično djelo Trgovine ljudima iz člana 186. st. 1 i 2. KZ BiH. Presuda Suda BiH broj: K-49/08 od 14.12.2009. godine, navedeno prema I. Marković, (2015), s. 32.

22.11.2010. godine, postoji u slučaju u kojem su optuženi C. M. i K. E.: « zajedno odlazili, nerijetko i sa svojom kćerkom M., u sredine najdrastičnije sirotinje, gdje su pronalazili maloljetne i mlađe punoljetne, isključivo, ženske osobe, kako bi ih vrbovali da rade u kafani „ Tihi kutak“, s ciljem sticanja finansijske dobiti kroz privlačenje posjetilaca, te namjerom da im ne plaćaju ili da im daju minimalni iznos novca za rad koji obavljaju,..... . Optuženi su porodicama, odnosno roditeljima žrtava koji su imali kontrolu nad svojom djecom, kako bi postigli njihovu privolu, davali minimalne iznose od 100 ili 50 KM, vidjevši njihove bespomoćne prilike, obmanjujući ih da će nakon što preuzmu djevojčice i odvezu ih u navedeni objekat, one raditi kućne poslove ili uobičajene ugostiteljske poslove konobarica i da će plaćati za njihov rad. Međutim, djevojčice su u kafani „Tihi kutak“ radile bez određenog radnog vremena, u smjenama, a noćna smjena je trajala od 20,00 sati noću do 04,00 sata ujutru ili duže, tačnije sve dok ima gostiju. Gosti su bili najčešće pijani, agresivni i prosti, djevojčice su bile izložene raznim vidovima patoloških ponašanja, alkoholizma, prostitucije, delikvencije, kriminala, pa je razumljivo da je dijete u starosnoj dobi od 14, 15, i 16 godina (koliko godina u inkriminirajuće vrijeme su imale oštećene), podložno da usvaja takve vidove ponašanja, odnosno da izloženost neprilagođenim uslovima koji ne odgovaraju životnoj dobi žrtava, utiče na njihov psiho-fizički razvoj i dalji razvitak djece.

Za rad u kafani žrtve nisu dobijale naknadu u vidu pravilnog i mjesečnog plaćanja, kako se to neosnovano tvrdi od strane odbrana optuženih, već naprotiv, navodna naknada koju su žrtve dobijale za svoj rad predstavljala je metod izrabljivanja kroz stalno terećenje žrtava za navodni manjak koji se ogledao u neplaćenim računima od strane gostiju za popijeno piće i manjak u knjizi šanka. Pored činjenice da su žrtve radile za navodni manjak, iz iskaza svjedokinje M. A. proizilazi da su morale predavati i dobijeni bakšiš od gostiju. Naime, u toku svjedočenja M. A. je kao i sve ostale svjedokinje izjavila da su morale nadoknađivati nastali manjak i da iz tih razloga nikada nisu dobijale plaću koja je dogovorena sa optuženima, nego uvijek neki minimalni iznos, te da su znale dobiti i bakšiš, ali da isti nikada nisu mogle zadržati za sebe, nego predati optuženom C. M., koji je i taj bakšiš uzimao pod izgovorom da su u manjku i da one moraju isti da nadoknade svojim radom...²²

S obzirom na činjenicu da je u prethodnoj deceniji doneseno više međunarodnih dokumenata kojima se daju definicije prisilnog rada i usluga, ropstva i njemu sličnog odnosa, kao i na činjenicu da postoji veći broj sudskih odluka kako na nacionalnom tako i na međunarodnom nivou, kojima je utvrđeno postojanje krivičnog djela trgovine ljudima u cilju radne eksploatacije, smatrali smo da ne bi trebalo da postoje dileme u tumačenju i primjeni krivičnog djela trgovine ljudima izvršenog u cilju ovog oblika iskorištavanja. Međutim, analizom sudske prakse iz ove oblasti uočili smo da još uvijek postoje različita, ponekada dijametralno suprotna mišljenja u okviru istog suda, u odnosu na isto činjenično stanje. Tako npr. **Sud BiH je presudom broj: S1 2 K 024459 17 K od 28.02.2017. godine,**

²² Navedeno prema Ivanka Marković (2015) s. 44

kojom je prihvaćen sporazum o priznanju krivnje i utvrđeno postojanje ovog krivičnog djela, utvrdio da je L.S. zajedno sa V.B., L.J.R., T.S., T.R., T.N., K.S., D.Z., K.Z., Č.N., V.N. i V.M. – i zajedno sa više drugih njima poznatih osoba, **...tokom 2008. godine, tokom 2009. godine,.....** “ **vrbovali radnike**, državljane BiH, za rad u Azerbejdžanu za firmu „Serbaz“, na sastancima, odnosno „prezentacijama rada“, koji su se održavali u ugostiteljskim objektima ili privatnim kućama na području Gradiške i Jajca, a po angažmanu T.S. i u prostoru neregistrovane agencije u Ž..... od strane lica H. M. i K. A., vrbovali državljane BiH da rade u R.Azerbejdžan za građevinsku firmu „Serbaz“, **pri tom ih obmanjujući u vezi uslova rada, smještaja i boravka u R.Azerbejdžan, te naknada koje će primati**, a državljane R.Srbije i R.Makedonije vrbovali preko njima poznatih osoba, zatim radnike koji bi pristajali na ponudu rada obmanuti takvim obećanjima, upućivali u R.Azerbejdžan, gdje su ih dočekivali L.S., V.B., L.J.R., K.S., D.Z., T.R. i druge njima poznate osobe, koji su od radnika **oduzimali putne isprave obmanjujući ih da je to u svrhu regulisanja boravka i zbog opasnosti od gubljenja istih**, te putne isprave predavali L.J.R. koje je ovaj čuvao u svom uredu na gradilištu „Centar“ u Bakuu, a koje putne isprave radnici nisu mogli dobiti kada bi to zatražili ili su ih mogli dobiti privremeno u svrhu poduzimanja određene radnje za koju je posjedovanje putne isprave bilo neophodno, nakon čega su istu morali vratiti, nakon čega su V.B., u svojstvu direktora firme „Serbaz“ u Azerbejdžanu, L.J.R., u svojstvu finansijskog direktora, K.S., u svojstvu glavnog kontrolora i rukovodioca, K.Z., u svojstvu šefa gradilišta „Expo“ u Bakuu, V.N. zv. „B.“, u svojstvu računovođe u firmi, L.S., u svojstvu osobe zadužene za kontrolu discipline radnika, te T.S. zv. „S.“, T.N., D.Z. zv. „V.“, T.R. i Č.N. kao „kontrolori“, odnosno osobe koje su vršile neposredni nadzor rada na gradilištima u Bakuu i Mingeačauru, **uskraćivali radnicima zarađene plate neosnovanim i neobrazloženim umanjnjima, uskraćivali obećane naknade troškova fabrikovanjem disciplinskih prekršaja i novčanim kažnjavanjem zbog istih, ili novčanim kažnjavanjem za najmanje sitnice koje su predstavljali kao kršenja radne discipline, kao što je zaticanje radnika na gradilištu da veže pertlu, da je zapalio cigaretu, zatim, zbog nenamještenog kreveta, zbog ostavljenih stvari u spavaoni, zbog svakog konzumiranja alkohola i van radnog vremena, zbog izlazaka iz kolektivnog smještaja, zatim, smještali radnike u neuslovne prostorije u kolektivnim smještajima u kojima je broj radnika uveliko prevazilazio kapacitete istih, uskraćivali slobodu kretanja radnika zabranjujući im izlazak iz kolektivnog smještaja u slobodno vrijeme, uskraćivali im ishranu koja je bila potrebna i adekvatna teškim fizičkim poslovima koje su obavljali, dajući radnicima niskokalorične obroke u malim količinama, zbog čega su mnogi radnici znatno izgubili na tjelesnoj težini, zahtijevali da radnici rade u kontinuitetu najmanje 12 do 13 sati, pa do 24 ili 36 sati, i to šest do sedam dana sedmično, uz samo jednu pauzu za ručak od pola sata, pri čemu je slobodna volja radnika da odbiju prekovremeni rad zbog iscrpljenosti bila ograničena zbog stavljene im do znanja mogućnosti novčanog kažnjavanja i prebacivanja na manje plaćeno radno mjesto, dok prekovremeni rad nije bio plaćen uvećano u odnosu na redovni, upadali u kolektivne smještaje po noći, budili, alkotestirali i novčano kažnjavali radnike kojima je pronađena i najmanja količina alkohola u krvi, uskraćivali radnicima pružanje adekvatne zdravstvene zaštite tako što je za sve radnike bio angažovan do aprila 2009. godine samo jedan azerbejdžanski doktor, a nakon toga samo medicinska sestra L. D..... a u slučaju potrebe za složenijim**

medicinskim intervencijama radnicima je često odbijano nadoknađivanje troškova liječenja u azerbejdžanskim bolnicama ili kupovine lijekova, zbog čega su za pojedine radnike nastupile zdravstvene tegobe trajnije prirode, pri čemu su radnicima prijetili i na druge načine ih verbalno i psihički zlostavljali, te pored svega, V.B., D.Z., NN osoba po imenu S.I, koji je bio lični pratilac V.B., i više drugih njima poznatih osoba fizički su maltretirali radnike, na način da su ih tukli i zatvarali u prostoriju koja je bila namjenski za tu svrhu korištena na gradilištu „Centar“, a kontrola nezadovoljstva radnika navedenim uslovima rada i smještaja vršena je iskorištavanjem, kako objektivne, tako i od strane osumnjičenih kreirane situacije da su se radnici nalazili u dalekoj i njima nepoznatoj državi čiji jezik stanovnika ne poznaju, da su se u toj zemlji nalazili bez putnih isprava i neizvjesnog statusa boravka, da su u toj zemlji bili bez novčanih sredstava koja im nisu isplaćivana kako im je obećano, da su zbog svega navedenog u potpunosti egzistencijalno zavisili od osumnjičenih-uposlenika firme „Serbaz“, te da je pod krinkom uspostavljanja radne discipline vršena represija prema radnicima i stvaranje atmosfere straha, što je sve u konačnici rezultiralo time da su radnici faktički bili na prisilnom radu i predmetom radne eksploatacije, ...“ Na isti način sud je postupio u presudi S1 2 K 025666 17 K od 10.07.2017. godine u odnosu na optuženog T.N. i u presudi broj S1 2 K 028061 18 K od 28.03.2018. godine u odnosu na optužene Č.N., i K.S. koji su bili članovi grupe pominjane u presudi broj S1 2 K 024459 17 K od 28.02.2017. godine. Napominjemo da je u navedenim presudama odluka donesena na osnovu sporazuma o priznanju krivice i stava suda da postoji dovoljno dokaza o krivnji optuženih, i to na osnovu priznanja krivnje optuženih i na osnovu dokaza koje je tužilaštvo prezentovalo.

Međutim, postupajući po optužnici protiv drugih lica koji se pominju kao članovi grupe u prethodno navedenim presudama, **Sud BiH je u presudi broj: S1 2 K 008235 14 K od 04.12.2019. godine, „zaključio da se teza optužbe prikazana kroz činjenični opis optužnice ne temelji na čvrstim i pouzdanim dokazima, pa je Sud, cijeneći sve dokaze provedene na glavnom pretresu, kako pojedinačno, tako i u njihovoj međusobnoj vezi, te rukovodeći se načelom „in dubio pro reo“ izveo zaključak da Tužilaštvo nije uspjelo dokazati van svake razumne sumnje da su optuženi B. V., M. V., R.Lj., S. T., R.T., Z. D., Z. K., N. V. i M. V. krivi za izvršenje predmetnih krivičnih djela, na način i vrijeme opisano u činjeničnom dijelu optužnice (tačka 1. i 2.)“** te ih je oslobodio od optužbe da su izvršili krivično djelo trgovine ljudima. Postupajući po žalbi tužilaštva na ovu presudu, **Apelaciono odjeljenje Suda BiH je donijelo presudu broj: S1 2 K 008235 20 Kž 3 od 29.01.2021. godine kojom se odbija kao neosnovana žalba Tužilaštva Bosne i Hercegovine, te se presuda Suda Bosne i Hercegovine, broj S1 2 K 008235 14 K od 04.12.2019. godine, potvrđuje. U obrazloženju presude se između ostalog navodi: “Upravo u konkretnom predmetu, ovo Vijeće smatra, da Tužilaštvo niti opisom navodno počinjenih inkriminacija, niti ponuđenim dokazima, nije ispunilo zahtijevane standarde predmetne inkriminacije, što je prvostepeni sud pravilno ocijenio, polazeći zaključke o istom, te opravdano se priklanjajući načelu in dubio pro reo. Niti žalbenim prigovorima, preko istaknutih i Sudu poznatih indikatora ovog krivičnog djela, međunarodne prakse i okvira, te ponavljanjem svog viđenja ove krivične stvari, Tužilaštvo ne uspeva u svojoj obavezi da teretom dokazivanja kod Suda stekne uvjerenje**

van razumne sumnje da se u konkretnom slučaju radi o krivici optuženih na osnovu člana 186. KZ BiH (a u vezi s tim i 250. KZ BiH). Ako se krene od prvog elementa, kako to Tužilaštvo i u žalbi tvrdi, **da se radi o vrbovanju na temelju obmane**, Apelaciono vijeće nije utvrdilo da je prvostepeni sud iznio pogrešne zaključke u vezi s istim. U tom smislu, za ovo Vijeće je indikativna okolnost da je radnicima bilo poznato gdje idu, za koje preduzeće će raditi, način prevoza do Azerbejdžana i nazad, troškovi prevoza, kao i okvirna satnica rada, pri čemu ovo **Vijeće ne nalazi da su optuženi radnike vrbovali na način da su isti odabrani kao ciljano određeni radi svojih egzistencijalnih prilika, te da su im navedene okolnosti potpuno lažno predstavljene.** U tom pogledu, Apelaciono vijeće cijeni da prvostepeni sud jasno napominje da je većina svjedoka Tužilaštva i odbrane navela da je za rad u preduzeću “Serbaz” saznala preko komšija, prijatelja i slično, te da su se samoinicijativno raspitivali kako da dođu do rukovodilaca ovog preduzeća u cilju odlaska na rad, što već na ovom mjestu umanjuje snagu tužilačke teze o poduzetim aktivnostima od strane optuženih koje bi imale za cilj vrbovanje radi konačne obmane, sve u svrhu radne eksploatacije.”²³

Apelaciono vijeće dalje navodi da “Kada se plaćanje radnika procjenjuje i u okviru navoda koje tužilac ističe ukazujući na novčane kazne, prvostepeni sud pravilno zaključuje da niti po tom osnovu ne može utvrditi obmanu radnika. Naime, Apelaciono vijeće, prihvatajući ovakav stav prvostepenog suda, posebno cijeni da su radnici bili unaprijed obaviješteni o uslovima rada i povredama radne discipline, a što crpi iz navoda prvostepenog suda da iz iskaza svjedoka O. C., Z. V. i N. S., proizilazi da su popunjavali upitnik koji je očigledno sadržavao pitanja koja ukazuju na buduću radnu disciplinu radnika (kao što je konzumacija alkohola i sl.). Pri tome, ovo Vijeće dijeli stav prvostepenog suda da pitanje radne discipline, naročito izraženo na ovakav način, pa čak i novčanog kažnjavanja, ne predstavlja dokaz za umišljaj optuženih da izrabljuju radnike, ali da može predstavljati pitanje u nekoj drugoj vrsti postupka radnopravne prirode.”

U odnosu na navode Tužilaštva da su radnici fizički kažnjavani, “Apelaciono vijeće zaključuje da se u konkretnom slučaju radilo o izvjesnim situacijama u kontekstu uspostave radne discipline, kao i da je nejasno da li je do konflikata dolazilo inicijativom radnika ili nadređenih, ili pak između samih radnika, što sve u svojoj ukupnosti ostavlja sumnju u fizičke nasrtaje na radnike u svrhu njihove eksploatacije....”

²³ U vezi sa navedenim obrazloženjem može se zaključiti da sud posredno izvodi zaključak da su radnici pristali na navedene uslove rada i stanovanja. Međutim, u vezi sa tim napominjemo da pristanak žrtve na bilo koji oblik eksploatacije ne isključuje postojanje krivičnog djela, pa tako ni u slučaju pristanka žrtve na eksploataciju radom, odnosno nekim oblikom radne eksploatacije. Takav stav je nesporan što potvrđuju mnogobrojne sudske odluke kao što je i odluka Evropskog suda koji je u slučaju (Case of Zoletic and Others v. Azerbaijan 2021) ispitao pojam „saglasnosti“ u kontekstu trgovine ljudima i zaključio da, kada poslodavci zlostavljaju svoju moć ili iskorištavaju ranjivost radnika kako bi ih iskoristili, radnici nisu u mogućnosti slobodno pristati na takav rad. Shodno tome, prethodni pristanak žrtve nije dovoljan da isključi karakterizaciju rada kao prisilnog rada. Presuda dostupna na UNODC bazi podataka Case Law Database

Dakle, Sud BiH je **jedan dio učesnika u navedenom događaju**, na osnovu sporazuma o priznanju krivice, **osudio** za Međunarodnu trgovinu ljudima u svrhu iskorištavanja prisilnog rada ili usluga, a drugi dio učesnika u istom događaju, oslobodio od optužbe.

U vezi sa naprijed nadenim slučajem napominjemo da je pred Evropskim sudom za ljudska prava vođen postupak (**Case of Zoletic and Others v. Azerbaijan, No. 20116/12, 2021**)²⁴ u kojem je konstatovano da je kompanija „SerbAz Project Design and Construction LLC“, građevinska firma, zaključila ugovore sa Ministarstvom sporta i mladih Azerbejdžana, prema kojima je firma trebala završiti određene građevinske projekte u Azerbejdžanu. U tu svrhu, aplikanti, državljani Bosne i Hercegovine, bili su angažovani od strane SerbAz-a i prevezeni u Azerbejdžan. Aplikantima je rečeno da će dobiti odličan smještaj, dobre plate, plaćene vize i zdravstveno osiguranje čim dođu u Azerbejdžan. Međutim, po dolasku, oduzeta su im putna i identifikaciona dokumenta, čime im je onemogućeno napuštanje zemlje, a smješteni su u domove sa neljudskim životnim uslovima. Njihova sloboda kretanja bila je ograničena, a izloženi su različitim kaznama, fizičkom i psihološkom zlostavljanju, poput batina i dugotrajnog fizičkog rada. Također, bili su lišeni adekvatne hrane, a mnogi radnici su značajno smršali. Žrtve nisu imale pristup zdravstvenoj zaštiti i neki od njih su razvili neizlječive bolesti. Štaviše, aplikanti nisu primili plate za svoj rad nekoliko mjeseci. Većina žrtava je ostala u Azerbejdžanu šest mjeseci ili duže. U oktobru i novembru 2009. godine, nakon mobilizacije međunarodnih nevladinih organizacija u vezi sa situacijom, i organizovan je povratak radnika u domovinu.²⁵

Kao što je već rečeno, za postojanje krivičnog djela Trgovina ljudima, dovoljno je utvrditi da je preduzeta jedna od navedenih radnji izvršenja, na jedan od predviđenih načina izvršenja, a u svrhu iskorištavanja žrtve. Iskorištavanje žrtve koje se manifestovalo u navedenom slučaju kao prisilni rad ili usluge, ne čine obilježje bića ovog krivičnog djela te se postavlja pitanje da li u navedenom i drugim sličnim slučajevima postoji sticaj krivičnog djela Međunarodna trgovina ljudima/Trgovina ljudima i nekog drugog krivičnog djela iz grupe krivičnih djela protiv prava i sloboda čovjeka ili krivičnih djela protiv prava iz radnih odnosa i slično?

2.2. Prosjačenje

Pitanje koje se javilo u praktičnoj primjeni ove inkriminacije, a u kontekstu prisilnog rada ili usluga kao oblika iskorištavanje žrtve, odnosilo se na to da li ovaj pojam obuhvata i **prosjačenje**. S tim u vezi treba reći da čl. 3 Protokola za prevenciju, suzbijanje

²⁴ Presuda dostupna na UNODC bazi podataka sudske prakse o predmetima trgovine ljudima; Case Law Database, (https://sherloc.unodc.org/cld//case-law-doc/traffickingpersonscrimetype/aze/2021/case_of_zoletic_and_others_v._azerbaijan.html?lng=en&tmpl=sherloc)

²⁵ Kako je navedenu i interpretirano u UNODC bazi podataka.

i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, naročito ženama i djecom ne navodi izričito prosjačenje kao oblik eksploatacije. Međutim, UNDOC, analizirajući pojam „eksploatacija“ u Protokolu ističe da „iako prisilno prosjačenje nije uključeno u Protokol, ono je uključeno u druge međunarodno pravne instrumente i među anketiranim državama postoji opšti dogovor da je prisilno prosjačenje zaista odgovarajući oblik eksploatacije povezane sa trgovinom ljudima. Kod država koje nisu eksplicitno uključile prisilno prosjačenje u svoje zakonodavstvo, nema velikih poteškoća u uključivanju ove prakse u jedan ili više propisanih oblika“.²⁶ UNDOC u publikaciji Legislative Guide koji se smatra kao značajan izvor UN-a za tumačenje ovog krivičnog djela, eksplicitno navodi da se prisilno prosjačenje može tumačiti kao oblik prisilnog rada ili usluga, a kada se od djeteta traži da prosi (bilo od strane roditelja, bilo od odrasle osobe ili od strane institucije u kojoj dijete studira ili boravi, u zamjenu za izdržavanje i pod prijetnjom kazne), to bi se smatralo prisilnim dječjim radom.²⁷ U publikaciji “Legislative Guide for the Implementation of the Trafficking in Persons Protocols”²⁸ ponovo se ističe da „iako Protokol o trgovini ljudima ne nabraja eksplicitno “prosjačenje”, “prisilno prosjačenje” može, a i treba biti interpretirano kao oblik prisilnog rada ili usluga.

Konvencija Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima ne navodi prosjačenje kao poseban oblik eksploatacije, ali Ekspertna grupa za suzbijanje trgovine - GRETA u izvještajima tumači prisilno prosjačenje kao oblik eksploatacije, tj. kao prisilni rad. Međutim, Direktiva EU 2011/36, od 5. aprila 2011 godine, eksplicitno navodi da „iskorištavanje uključuje najmanje iskorištavanje prostitucije drugih ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilni rad ili usluge, uključujući prošenje, ropstvo ili radnje slične ropstvu, služenje ili iskorištavanje kaznenih djela ili odstranjivanje organa (čl.2. t. 3)“ U smislu ove Direktive, prisilno prosjačenje treba se smatrati oblikom prisilnog rada ili služenja kako je definirano u Konvenciji ILO br. 29 iz 1930. o prisilnom ili obveznom radu. Stoga, iskorištavanje prosjačenja, uključujući korištenje ovisne osobe koja je žrtva trgovine za prosjačenje spada u opseg definicije trgovanja ljudima samo kada se pojavljuju svi elementi prisilnog rada ili služenja. U svjetlu odgovarajuće sudske prakse, valjanost svakog mogućeg pristanka na obavljanje takvog rada ili služenja treba se ocjenjivati u

²⁶ The Concept of ‘Exploitation’ in the Trafficking in Persons Protocol, UNODC, Issue Paper, 2015. United Nations, Vienna, 2015. s. 11. dostupno na https://www.unodc.org/documents/congress/background-information/Human_Trafficking/UNODC_2015_Issue_Paper_Exploitation.pdf

²⁷ V. Legislative Guide for the Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against transnational organized crime, United Nations, Vienna, 2020, s. 42. dostupno na (2020) https://www.unodc.org/documents/treaties/Review_Mechanism/Review_Mechanism_2020/Website/Legislative_Guide_on_TiP/TiP_LegislativeGuide_Final.pdf,

²⁸ Dostupno na

https://www.unodc.org/pdf/crime/legislative_guides/03%20Legislative%20guide_Trafficking%20in%20Persons%20Protocol.pdf

svakom pojedinačnom slučaju. Međutim, kada je u pitanju dijete, nikakav mogući pristanak ne bi se trebao smatrati valjanim.²⁹

Suština prisilnog prosjačenja se ogleda u činjenici da osoba ne može odlučivati o tome hoće li ili ne prositi, odnosno ne može na osnovu vlastite odluke da prestane prositi. Pored toga, mora novac koji isprosi u potpunosti ili djelimično predati drugoj osobi, dakle, ne može da raspolaže sa tim novcem, a njeno kretanje je pod kontrolom druge osobe koja prema njoj uglavnom primjenjuje određene mjere prinude, tj. prijetnje kaznama, glađu, nasiljem i slično. Međutim, prisilno prosjačenje nije uvijek prepoznato od strane sudova kao oblik iskorištavanja žrtve krivičnog djela trgovina ljudima, Tako je npr. Apelaciono vijeće Suda BiH³⁰, za razliku od Suda BiH³¹, u istom činjeničnom opisu djela, na osnovu istih činjenica i dokaza, zaključio da „*Dokazi izvedeni u toku glavnog pretresa, te pretresa pred apelacionim vijećem nesumnjivo dokazuju da je optuženi P. B. radnjama opisanim u činjeničnom supstratu izreke presude, počinio krivično djelo Trgovina ljudima iz člana 186. stav 1. u vezi sa stavom 2. KZ BiH. Optuženi je iskorištavanjem teške porodične situacije i nezrelosti oštećene A. P., upotrebom sile i drugim oblicima prinude, preduzimao radnje kojima je istu navodio na **prosjačenje i radno eksploatisao**,.....*“³² U obrazloženju presude se navodi da iz iskaza oštećene A. P. nesporno proizilazi da je ista u inkriminirano

²⁹ Direktiva EU 2011/36, od 5. aprila 2011. godine, U Preambuli iste se navodi:“ S ciljem poštivanja nedavnih razvoja u području trgovanja ljudima, ovom se Direktivom usvaja širi pojam definicije trgovanja ljudima od onoga iz Okvirne odluke 2002/629/PUP te su stoga u njoj sadržani dodatni oblici iskorištavanja. U smislu ove Direktive, prisilno prosjačenje treba se smatrati oblikom prisilnog rada ili služenja kako je definirano u Konvenciji ILO br. 29 iz 1930. o prisilnom ili obveznom radu. Stoga, iskorištavanje prosjačenja, uključujući korištenje ovisne osobe koja je žrtva trgovine za prosjačenje spada u opseg definicije trgovanja ljudima samo kada se pojavljuju svi elementi prisilnog rada ili služenja. U svjetlu odgovarajuće sudske prakse, valjanost svakog mogućeg pristanka na obavljanje takvog rada ili služenja treba se ocjenjivati u svakom pojedinačnom slučaju. Međutim, kada je u pitanju dijete, nikakav mogući pristanak ne bi se trebao smatrati valjanim. Izraz „iskorištavanje kaznenih djela” treba se smatrati iskorištavanjem osobe da počini, između ostalog, džeparenje, krađu u trgovinama, prodaju droge i druga slična djela koja podliježu kaznama i predstavljaju financijski dobitak. Definicijom se također pokriva trgovanje ljudima za potrebe odstranjivanja organa, što predstavlja tešku povredu ljudskog dostojanstva i fizičkog integriteta, kao i primjerice, druga ponašanja kao što je nezakonito posvajanje ili prisilni brak, u mjeri u kojoj ispunjavaju temeljne elemente trgovanja ljudima“. Dostupno na

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX:32011L0036>

³⁰ Presuda broj: S1 3 K 004249 12 KžK od 30.01.2013. navedeno prema I. Marković (2015.) s. 38.

³¹ Presuda broj: S1 3 K 004249 11 K od 28.09.2011. Ibidem.

³² Ibid. s. 22

vrijeme bila maloljetna osoba, rođena 15.02.1993. godine, te da je u drugoj polovini 2008. godine zbog fizičkog i psihičkog maltretiranja od strane oca Š. P. i supruge oca, njene pomajke S. P., bila prinuđena da se preseli u kuću svoje majke S. B., koja je živjela sa optuženim P. B., **a koji je neposredno nakon njenog dolaska prisiljavao da prosi i donosi mu isprošeni novac zajedno sa njegovom djecom, koristeći pri tome njeno teško porodično stanje i njenu nezrelost maloljetne osobe.** Navedeno proizilazi i iz iskaza svjedoka E. H., posebno iz sadržaja iskaza koji je dao u svojstvu svjedoka Državnoj agenciji za istrage i zaštitu od 05.08.2010. godine, a koji je uložen od strane Tužilaštva kao dokaz optužbe zbog nesuglasja sa iskazom koji je dao na glavnom pretresu, **u kojem je naveo da je optuženi P. oštećenu A. za vrijeme dok je bila kod njega tjerao sa ostalom djecom da prosi po okolnim selima, te da su sav isprošeni novac, po dolasku kući morali predati njemu.** Ovo nesumnjivo proizilazi i iz iskaza oštećene koja je navela da je optuženi P. zajedno sa njenom polubračom, pratio, ograničavao i spriječavao slobodu kretanja prilikom prosjačenja, te da je sav isprošeni novac predavan njemu i A. majci, koja sa optuženim živi u bračnoj zajednici.“ Može se zaključiti da je u navedenom slučaju sud prisilno prosjačenje doveo u vezu sa radnom eksploatacijom, odnosno sa prisilnim radom kao oblikom iskorištavanja žrtve.

Analiza sudske prakse u Bosni i Hercegovini pokazuje da postoje neujednačena tumačenja u pogledu prisilnog prosjačenja kao oblika eksploatacije žrtava trgovine ljudima. Pored prethodno navedenog slučaja u kojem postoji neujednačeno shvatanje prvostepenog i drugostepenog suda u istom činjeničnom stanju, u jednom slučaju u sudskoj praksi Brčko Distrikta BiH, i prvostepeni i drugostepeni sud su odbili da primijene krivično djelo Trgovine ljudima na slučaj u kojem je žrtva eksploatisana putem prisilnog prosjačenja, sa obrazloženjem da se u zakonskom opisu tog krivičnog djela ne navodi eksplicitno „prisilno prosjačenje“, odnosno „da radnje na koje je optuženi prisiljavao oštećenu maloljetnu A.S. (cjelodnevno prosjačenje pred tržišnim centrima svim vremenskim uslovima) odnosno, u koju svrhu je iskorištavao maloljetnu A.S. po svojoj prirodi nemaju karakter radnji koje su alternativno propisane odredbama članka 207a. stavak 1 i 2. KZ BDBiH“.³³ Međutim, Kantonalni sud u Tuzli u presudi broj: 030K01727318 K od 17.07.2020. godine utvrđuje postojanje krivičnog djela u slučaju u kojem su optuženi iskorištavali žrtve prisilnim prosjačenjem iako u opisu tog krivičnog

³³ Presuda Apelacionog suda Brčko distrikta BiH, broj: 96 0 K 104826 19 Kž od 22.08.2019. godine. U vezi sa navedenim stavom suda, napominjemo da su sudovi, prilikom tumačenja ovog oblika iskorištavanja, trebali imati u vidu i odredbu člana 2 t. 3. Direktive EU broj 2011/36 iz 2011. godine o sprečavanju i suzbijanju trgovanja ljudima i zaštiti njegovih žrtava te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2002/629/PUP (iako nije obavezujuća za našu državu) kojom je propisano da „iskorištavanje uključuje najmanje iskorištavanje prostitucije drugih ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilni rad ili usluge, uključujući prošenje, ropstvo ili radnje slične ropstvu, služenje ili iskorištavanje kaznenih djela ili odstranjivanje organa.“

djela, u vrijeme kada je ono izvršeno, nije bilo navedeno prisilno prosjačenje kao oblik eksploatacije žrtve trgovine ljudima.

Prisilno prosjačenje kao oblik iskorištavanja žrtve trgovine ljudima, prepoznato je i u praksi susjednih država. Tako je npr. Apelacioni sud u Beogradu u presudi Kž1 br. 6471/11 od 9.2.2012. i Viši sud u Beogradu u presudi K. br. 378/10 od 6.9.2011. naveo: *«Pravilna je ocena prvostepenog suda da je okrivljeni zadržao lične isprave oštećene upravo u cilju njenog držanja i vršenja pritisaka na nju da prosjači, imajući u vidu da je oštećena strani državljanin i da nije mogla da napusti Republiku Srbiju bez ličnih dokumenata, a bez obzira na činjenicu što ista razume i govori srpski jezik. U prilog navedenom govori i to da je iz iskaza oštećene takođe utvrđeno da je okrivljeni, pored zadržavanja ličnih isprava oštećene, preduzimao i druge alternativno propisane radnje izvršenja predmetnog krivičnog dela tako što je silom, pretnjom i zloupotrebom odnosa zavisnosti i teških prilika oštećene, istu držao u cilju prosjačenja. Naime, iz iskaza oštećene proizilazi da je okrivljeni dva meseca nakon ulaska u Republiku Srbiju počeo da je prisiljava da prosi kako bi imali od čega da žive jer su bili u teškoj materijalnoj situaciji, tako što joj je pretio i tukao je svakodnevno po celom telu upotrebljavajući u tu svrhu pored ostalog i bakarnu žicu, aluminijumsku cev i kabal za struju, odnosno tako što ju je dovodio ispred zgrade gde je trebalo da prosi i čekao je preko puta ulaza u zgradu radi preuzimanja novca, pa se izjavljenim žalbama neosnovano ističe kako nesporno postojanje nasilja okrivljenog prema oštećenoj nije u uzročnoj vezi sa držanjem oštećene u cilju prosjačenja.»*³⁴

Može se primijetiti da sudovi u pomenutim presudama nisi izričito navodili da je prisilno prosjačenje oblik prisilnog rada ili drugog oblika eksploatacije. Međutim, Vrhovni sud Republike Hrvatske je u presudi Kž 741/04-5 od 07.10.2004. godine, naveo da prisilno prosjačenje predstavlja **odnos sličan ropstvu**.³⁵

2.3. Ropstvo ili njemu sličan odnos

Pored prisilnog rada i usluga, zakonodavci kao oblik iskorištavanja navode i iskorištavanje ropstvom ili njemu sličnim odnosom, odnosno, uspostavljanje ropškog ili nekog sličnog odnosa. Iako se u preambuli Konvencije Savjeta Evrope o trgovini ljudima

³⁴ Navedeno prema I.Marković (2015), s. 25

³⁵ U obrazloženju presude se kaže: «.....,Konačno, sud prvog stupnja je iznio valjane i argumentirane razloge iz kojih je našao, da je optuženik obje oštećenice stavio i držao u ropstvu sličnom odnosu i tako ostvario terećena kaznena djela iz čl. 175. st. 1. KZ u stjecaju, a ne kaznena djela protupravnog oduzimanja slobode iz čl. 124. KZ budući da ih je silom i prijetnjom držao u odnosu potčinjenosti i prisiljavao da za njega prose, predstavljajući se kao gluhonijeme i hendikepirane osobe, a u tu su svrhu nosile natpise odgovarajućeg sadržaja na raznim jezicima te se oblačile u prikladnu odjeću,» Navedeno prema D. Derenčinović: Nisu na prodaju – o pravima žrtava trgovanja ljudima nakon presude Evropskog suda za ljudska prava u predmetu Rantsev protiv Kipra i Rusije, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, Vol. I No. 1, 2010. dostupno na <https://hrcak.srce.hr/68263>

iz 2005. godine izričito navodi da trgovina ljudima može da dovede do stavljanja žrtava u ropski odnos, Konvencija ne daje definiciju ropuskog odnosa niti utvrđuje kriterije za njegovo tumačenje. Definiciju ropstva nalazimo u drugim međunarodnim dokumentima kao što je to npr. Ženevska konvencija o ropstvu iz 1926. godine ili Dodatna konvencija o ukidanju ropstva, trgovine robljem, institucijama i praksama nalik na ropstvo iz 1956 godine. Prema članu 1 Konvencije o ropstvu, ropstvo je stanje ili položaj nekog pojedinca nad kojim se vrše atributi prava svojine, a Dopunska konvencija ističe da je rob pojedinac koji ima taj status ili položaj. Ustanove ili prakse slične ropstvu definisane su članom 1 Dopunske konvencije.³⁶ U skladu sa tom odredbom, **odnos sličan ropstvu postoji u slijedećim slučajevima:** a) Potčinjenost zbog duga, tj. stanje ili položaj koji proizilazi iz činjenice da se dužnik obavezao da za garanciju duga da svoje lične usluge ili usluge nekog lica koje je pod njegovim autoritetom, ako pravična vrijednost njegovih usluga nije namijenjena likvidaciji duga ili ako trajanje tih usluga nije ograničeno niti njihova priroda određena; b) Robovanje, tj. položaj onoga koji je obavezan prema zakonu, običaju i nekom sporazumu da živi i radi na zemlji koja pripada drugom licu i da tom drugom licu vrši, uz nagradu ili besplatno, izvesne određene usluge, a da ne može promeniti svoj položaj; c) Svaka ustanova ili praksa na osnovu koje: i) je neka žena obećana ili udata za naknadu u novcu ili natura koja se daje njenom roditelju ili njenom tutoru, njenoj porodici, ili kom drugom licu ili grupi lica, a da pri tome ona nema pravo da odbije; ii) muž neke žene, njegova porodica ili njegov član imaju pravo da je ustupe nekom trećem licu, uz naplatu ili bez; iii) žena, po smrti svoga muža može, biti predata u nasleđe drugom licu; d) Svaka ustanova ili praksa prema kojoj roditelji, ili jedan od njih, ili tutor predaje dijete ili odraslu djecu mlađu od osamnaest godina nekom trećem licu uz naplatu ili bez, radi korišćenja ličnosti ili rada pomenutog djeteta ili odrasle djece.³⁷ Dakle, može se reći da odnos sličan ropstvu podrazumijeva situaciju u kojoj jedno lice živi u uslovima koji su suštinski jednaki ropstvu, jer je u stanju potpune potčinjenosti drugoj osobi zbog postojanja apsolutne kontrole od strane druge osobe, lišena slobode odlučivanja i kretanja, primorana da služi uz minimalnu ili nikakvu naknadu (za hranu i stanovanje) često izložena prijetnjama, nasilju i stalnoj kontroli.

Prema stanovištu **Evropskog suda za ljudska prava zauzetom u slučaju Chowdury and Others v. Greece (2017)**³⁸ osnovna razlika između ropstva i prisilnog rada je u tome što se kod ropstva žrtva osjeća da je njeno stanje trajno i da se neće promijeniti, a kod prisilnog rada nema tog osjećaja.

S obzirom da su krivična djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom regulisana odredbama KZ BiH, među kojima je i krivično djelo Zasnivanje ropuskog odnosa i prevoz osoba u ropskom odnosu (član 185.) kojim je predviđena kazna zatvora od jedne do deset godina za onog „*ko kršeći pravila međunarodnog prava stavi drugog u ropски ili njemu sličan odnos ili ga drži u takvom odnosu, kupi, proda, preda drugoj osobi ili posreduje u kupovini, prodaji ili predaji takve osobe ili*

³⁶ Dostupno na http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2006_08/t08_0038.htm

³⁷ Ivanka, Marković, (2015.) s. 38,39.

³⁸ Presuda dostupna na UNODC bazi podataka Case Law Database. Takođe je dostupna u prevodu na srpski jezik: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-187483%22%5D%7D>.

podstrekava drugog da proda svoju slobodu //i slobodu osobe koju izdržava ili se o njoj stara”, postavlja se pitanje kako će se pravno kvalifikovati situacija u kojoj npr. jedno lice preduzme radnju izvršenja krivičnog djela Trgovine ljudima u svrhu iskorištavanja žrtve ropstvom ili njemu sličnim odnosom, a nakon toga pasivni subjekt bude stavljen u ropски ili njemu sličan odnos. Naime, krivično djelo Trgovine ljudima u svrhu iskorištavanja ropstvom ili njemu sličnim odnosom, odnosno u svrhu uspostavljanja ropskog ili nekog sličnog odnosa, ne obuhvata i dovođenje žrtve u ropски ili njemu sličan odnos i držanje u takvom odnosu, već samo radnje izvršenja preduzete na jedan od navedenih načina (osim ako je žrtva dijete, kada je dovoljno da se preduzme radnja izvršenja) u svrhu uspostavljanja ropskog ili njemu sličnog odnosa.

S tim u vezi navodimo presudu **Suda BiH broj: S1 3 K 013872 15 K od 27.04.2016.** godine³⁹ kojom je sud zaključio da je optuženi O.A., koji je “*od neutvrđenog datuma u prvoj polovini 2013. godine, pa do 14. septembra 2013. godine, kada je privremeno napustio BiH, te od 12. oktobra 2013. godine, kada se vratio u BiH, području općina Živinice i Bihać, suprotno čl. 4. st. 1. Evropske konvencije o ljudskim pravima, u ropskom odnosu držao A. S., na način da ju je prethodno, neutvrđenog datuma u prvoj polovini 2013. godine, u Ž., u ul. Stara cesta bb, gdje je stanovao, za neutvrđeni iznos novca, preuzeo od svog brata O. S., koji mu je prilikom predaje za nju rekao: „Uzmi je, ona dobro prosi“ pa kada ju je podčinio nad njom uspostavio potpunu kontrolu, tako što joj je zabranio kretanje i držao je zaključanu u kući, da bi je potom svaki dan vodio na određena mjesta u gradu Ž., gdje je za njega prosila, pa kada bi se u poslijepodnevnim satima vratili kući, zbog navodno zbog isprošenog malog novčanog iznosa, tukao ju je, i to po cijelom tijelu, plastičnim kablovima za električnu energiju, te joj gasio cigarete po cijelom tijelu, što je imalo za posljedicu ostajanje velikog broja ožiljaka na njenom tijelu, te je prisiljavao da ispred kuće, cijelu noć kleči na koljenima i da se drži za ogradu od bodljikave žice, bez obzira što je često padala kiša, ili su temperature bile niske usljed čega je bilo hladno, a kada ju je neutvrđenog datuma u toku 2014. godine, odveo u B., u kući gdje su se nastanili, a koja se nalazi u ul. K.Ć. broj dva, takode je prisiljavao i svaki dan je vodio ili na Međunarodni granični prelaz I. ili na druga mjesta u gradu B. gdje je za njega prosila, pa je takođe, kao što je to činio i u Ž., zbog navodno nedovoljno isprošenog iznosa novca, na razne načine je fizički maltretirao, zlostavljao i ponižavao, i to tako što je pri povratku sa I. zaustavljao putničko vozilo u naseljenim mjestima, te je izvodio i tukao je rukama i nogama po cijelom tijelu, te je u kući u kojoj su stanovali, prisiljavao da cijelu noć koljenima kleči na zrnima riže, što je kod nje stvaralo izuzetno jake bolove, ili je prisiljavao da guta sol, braneći joj pri tome da popije vode i nije joj dozvoljavao da spava u krevetu, niti joj je dozvoljavao da sjedi za stolom i da objeduje, već je prisiljavao i da objeduje i da spava na golom podu ispred WC-a, koji je bio obložen keramičkim pločicama, nedozvoljavajući joj da bilo šta prostre pod sebe ili da se bilo čime*

³⁹ Presuda se odnosi na slučaj koji se desio prijem izmjene KZ BiH kojim je krivično djelo Trgovine ljudima u ovom zakonu ograničeno na međunarodnu trgovinu ljudima.

pokrije, kako bi se zaštitila od hladnoće, da bi prilikom jela pred nju bacao komade hrane, braneći joj da se koristi posudom ili escajgom, pa kada joj je dana 27. novembra 2014. godine, u B., dok je prosila u U. Ž. S.g., u neposrednoj blizini K. š. C., prišao Đ.Š. i predstavio joj se kao policajac, pitajući je dali želi da ide u sigurnu kuću, A. S. mu je plaćući odgovorila: „Dragi te Allah poslao da mi pomogneš, ja ovako više živjet ne mogu“, počinio krivično djelo Zasnivanje ropskog odnosa i prevoz osoba u ropskom odnosu iz člana 185 KZ BiH.

Obrazlažući svoju odluku sud navodi: „Cijeneći sadržajne elemente i rezultate izvedenih dokaza, suprotno tvrdnjama odbrane optuženog sud nalazi da je optužba ponudila dostatne dokaze i da su se na osnovu svestrane analize i ocjene istih pouzdano utvrdile sve odlučne činjenice na osnovu kojih je nesporno izveden zaključak da je optuženi u nastojanju da ostvari kontinuiranu eksploataciju oštećene, **koja je za njegov račun prosila**, na taj način ostvarujući zaradu za optuženog, činio sve **da oštećenu drži u ropstvu sličnom odnosu**, zbog čega je preduzimao radnje koje doprinose kontroli situacije a i same oštećene, na koji zaključak upućuje analiza listinga poziva iz koje je vidljivo da je svakodnevno sa broja telefona koji koristi optuženi upućivano više poziva na broj koji je koristila oštećena A. S.. Sud posebno naglašava da krivično djelo zasnivanje ropskog odnosa i prevoz osoba u ropskom odnosu iz člana 185. stav 1. nije ograničeno na laičko shvatanje „ropstva“ kao prava vlasništva i raspolaganja osobama kao imovinom odnosno „pokretnom imovinom“, Kako je koncept ropstva prema kojem se osobe smatraju pokretnom imovinom, naročito de jure, nestajao, a umjesto njega se pojavljivale druge prakse slične ropstvu, koncept ropstva u međunarodnom pravu se razvijao tako da je navedena zakonska odredba mnogo sadržajnija i obuhvata inkriminacije kao što **su odnos sličan ropstvu i držanje drugog u ropstvu sličnom odnosu**. No prije svega za postojanje ovog krivičnog djela potrebno je da se krše odredbe međunarodnog prava, prije svega međunarodnih Konvencija, koje obaveze proistekle iz navedenih Konvencija je u obavezi da poštuje i Bosna i Hercegovina, kao i da postupa u skladu sa članom 6. Dopunske Konvencije o ukidanju ropstva, trgovine robljem i institucija i običaja sličnih ropstvu i inkriminira, što je i učinjeno ne samo kroz ovu već i druge odredbe krivičnog zakona. Istina naprijed citirana definicija ropstva, ne obuhvata definiciju ropstvu sličan odnos, iako Dopunska Konvencija limitirano nabroja institute i običaje slične ropstvu, međutim ovako određen pojam ne može obuhvatiti mnoge savremene manifestacije ropstvu sličnih postupaka....**U konkretnom slučaju prisilno prosjačenje predstavlja oblik iskorištavanja i oblik ropske potčinjenosti, koja se identifikuje elementima kontrole nad tuđim životom, prinudom i ograničavanjem slobode i prava na kretanje**. Upravo na osnovu rezultata provedenog dokaznog postupka sud je van svake razumne sumnje utvrdio da uslovi u kojima je živjela oštećena predstavljaju jedan od najtežih i najagrubljih povreda prava čovjeka. Naime, držanjem u za čovjeka neprihvatljivim uslovima, često gladnu i žednu, u neadekvatnoj garderobi, jer će upravo takva probuditi sažaljenje kod građana, pa samim tim će optuženom donijeti veći iznos novca, optuženi je ostvarivao ne samo maksimalnu eksploataciju već i maksimalnu kontrolu svih segmenata života oštećene. Među mehanizmima kontrole i sprečavanju neposlušnosti oštećene, te njenog bjekstva izdvajaju se i oni suptilniji, nenasilni ali i oni krajnje okrutni po život i zdravlje opasni kao što su izolacija oštećene, lišavanje hrane i vode, tjeranje da guta so, spavanje u neadekvatnim uslovima. Upravo je primjena mehanizama kontrole (stalno pozivanje),

manipulacija, rezultiralo fizičkim i psihičkim zarobljavanjem pa ne čudi situacija da je oštećena ostajala u nametnutoj situaciji ili pak i kad je bježala ponovo su je pronalazili ili se i sama vraćala. S aspekta međunarodnih Konvencija o ljudskim pravima, nedopustivo je prisiljavati prijetnjama i fizičkim nasiljem prisiljavati drugu osobu na bilo kakav rad, posebno prosjačenje, koje svakako predstavlja ponižavanje osobe, negaciju slobodne volje i moralnu degradaciju ličnosti i njenog dostojanstvo.⁴⁰

Analizom konkretnog slučaja može se zaključiti da je optuženi prvo kupio žrtvu od svog brata, a u cilju njene eksploatacije prosjačenjem, pa je onda, različitim oblicima prinude uspostavio kontrolu nad njenim životom i svakodnevno je iskorištavao na način da je za njega prosila, a kada nije bio zadovoljan količinom isprošenog novca, primjenjivao je fizičko kažnjavanje i stavljao je u nehumane uslove života. Kupovina u cilju iskorištavanja prosjačenjem predstavlja elemenat bića krivičnog djela Trgovina ljudima, a ne elemenat krivičnog djela Zasnivanje ropškog odnosa i prevoz osoba u ropskom odnosu jer se istoimena radnja izvršenja ovog krivičnog djela odnosi na *kupovinu osobe koja je u ropskom odnosu*, a žrtva konkretnog slučaja to nije bila u vrijeme kada ju je učinilac djela kupio. Dalje, prema Direktivi EU 2011/36, od 5. aprila 2011 godine, prisilno prosjačenje treba se smatrati oblikom prisilnog rada ili služenja, a ne ropstva ili njemu sličnog odnosa. Međutim, prema Dopunskoj konvenciji o ukidanju ropstva, trgovine robljem, institucijama i praksama nalik na ropstvo iz 1956. godine, odnos sličan ropstvu postoji između ostalog i u slučaju „d) Svake ustanove ili prakse prema kojoj roditelji, ili jedan od njih, ili tutor predaje dijete ili odraslu djecu mlađu od osamnaest godina nekom trećem licu uz naplatu ili bez, radi korišćenja ličnosti ili rada pomenutog djeteta ili odrasle djece.“ Situacija u kojoj otac prodaje kćerku svome bratu uz riječi „Uzmi je – ona dobro prosi“, mogla bi se podvesti pod navedenu odredbu.

Međutim, u predmetu Rantsev protiv Kipra i Rusije (§ 281)⁴¹ Evropski sud za ljudska prava je naveo: „Trgovina ljudima, po samoj svojoj prirodi i cilju eksploatacije, zasniva se na vršenju moći koje proizlaze iz prava vlasništva. *Ljudska bića tretira kao robu koja se kupuje i prodaje i podvrgava prisilnom radu*, često za malu ili nikakvu naknadu, obično u industriji seksa, ali i na drugim mjestima. Podrazumijeva bliski nadzor aktivnosti žrtava, čije je kretanje često ograničeno. Uključuje upotrebu nasilja i prijetnji protiv žrtava, koje žive i rade u lošim uslovima. U obrazloženju uz Konvenciju o borbi protiv trgovine ljudima *opisana je kao moderni oblik stare svjetske trgovine robljem*. Nema sumnje da trgovina ljudima ugrožava ljudsko dostojanstvo i temeljne slobode svojih žrtava i ne može se smatrati kompatibilnom s demokratskim društvom i vrijednostima izloženim u Konvenciji (Rantsev protiv Kipra i Rusije, 2010, § 282).“ Autori izvještaja s obrazloženjem koje se odnosi na Konvenciju Vijeća Evrope protiv trgovine ljudima kvalifikovali su trgovinu ljudima kao moderan oblik svjetske trgovine robljem.⁴² U

⁴⁰ Napominjemo da presuda obuhvata radnje koje su izvršene 2013 i 2014. godine, dakle prije propisivanja krivičnog djela Međunarodna trgovina ljudima.

⁴¹ Rantsev protiv Kipra i Rusije, broj 25965/04, 7.1.2010. dostupno na [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-96623%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-96623%22]})

⁴² V. Vodič kroz član 4. Evropske konvencije o ljudskim pravima, Zabrana ropstva i prisilnog rada, s. 6. ažurirano 30.6.2014. godine, dostupno na https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_4_hrv

izvješčaju generalnog sekretara UN-a o ropstvu, trgovini robljem i drugim oblicima ropstva iz 1953. godine, kao obilježja ropstva se navode: mogućnost prodaje čovjeka, korištenja u punom radnom kapacitetu bez ograničenja, rezultati rada vlasništvo su gospodara bez davanja kompenzacije, mogućnost transfera vlasništva, trajnost statusa ili stanja bez prekida, prenošenje statusa *ipso facto* na potomke. *Smjernice Bellagio-Harvard o pravnim parametrima ropstva iz 2012. godine* vršenje ovlasti koje su svojstvene vlasništvu označavaju kao *uspostavljenju kontroli bitnim oduzimanjem (significantly deprive) lične slobode s ciljem iskorištavanja kroz upotrebu, upravljanje, profit, transfer ili odbacivanje osobe*. Uobičajeno ih prati sila, varka ili prinuda.⁴³

Iz naprijed navedenog vidljivo je da postoje sličnosti u definisanju suštine trgovine ljudima i suštine ropstva koje mogu dovesti do problema i u razlikovanju navedenih inkriminacija. Međutim, prema našem mišljenju, krivično djelo Trgovina ljudima, u kontekstu zakonske definicije, predstavlja delikt koji prethodi krivičnom djelu Zasnivanje ropuskog odnosa i prevoz osoba u ropskom odnosu, jer, kako smo to već rekli, ono je dovršeno preduzimanjem radnje u cilju eksploatacije žrtve stavljanjem u ropski ili njemu sličan odnos. Radnje koje su preduzete poslije toga ne ulaze u biće ovog krivičnog djela. Pored toga, radnje koje su preduzete prije zasnivanja ropuskog odnosa i držanja osobe u ropskom odnosu ne mogu se smatrati elementima bića krivičnog djela Zasnivanje ropuskog odnosa i prevoz osoba u ropskom odnosu.

Navedeni slučaj, prema našem mišljenju, otvara pitanje međusobnog odnosa krivičnog djela Trgovine ljudima i krivičnog djela Zasnivanje ropuskog odnosa i prevoz osoba u ropskom odnosu. Naime, prema našem mišljenju, u navedenom činjeničnom opisu postoje elementi krivičnog djela trgovine ljudima koji se manifestuju u preuzimanju žrtve trgovine ljudima od osobe koja je prethodno imala vlast, tj. kontrolu nad žrtvom, na način da je za to prethodnom držaocu žrtve isplaćen određeni novčani iznos, a u cilju njenog iskorištavanja. Obzirom da se odredbom člana 186. stavom 7. KZ BiH propisuje da iskorištavanje u smislu trgovine ljudima podrazumijeva „*prostituciju drugog lica ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili njemu sličan odnos, služenje, odstranjivanje dijelova ljudskog tijela ili kakvo drugo iskorištavanje*“, opravdano je pod „drugim oblicima iskorištavanja“ podrazumijevati iskorištavanje putem prosjačenja. U konkretnom slučaju, preuzimanje ili prijem žrtve je izvršeno sa ciljem njene daljnje eksploatacije putem prosjačenja. Tim činom je krivično djelo Trgovine ljudima dovršeno, jer zakonodavac inkriminaciju postavlja tako da omogućava kažnjavanje učinioca nakon što preduzme jednu od alternativno predviđenih radnji izvršenja na jedan od alternativno predviđenih načina, (a u konkretnom slučaju dovoljna je samo radnja izvršenja jer je žrtva dijete), sa ciljem iskorištavanja drugog lica. Postupanje sa žrtvom nakon njenog preuzimanja od prethodnog držaoca, tj. kupovine od njenog oca, a u cilju iskorištavanja putem prosjačenja, ne predstavlja elemenat bića krivičnog djela Trgovina ljudima. To naknadno djelovanje učinioca u konkretnom slučaju sud je definisao kao *odnos sličan ropstvu*, i na osnovu toga na cjelokupan događaj primijenio inkriminaciju Zasnivanje ropuskog odnosa i prevoz osoba u ropskom odnosu. Na taj način, sud je odstupio od prakse prema kojoj sudovi, u najvećem broju slučajeva, na situacije u kojima je nakon

⁴³ Više o ovome. B. HercegPakšić, M. Jukić, op. cit.s. 287

preduzimanja neke radnje izvršenja krivičnog djela Trgovine ljudima uslijedio i neki oblik eksploatacije žrtve, primjenjuju samo krivično djelo Trgovina ljudima.⁴⁴

3. Zaključno razmatranje

Krivično zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini nije ujednačeno u pogledu definisanja pojedinih oblika iskorištavanja koji su svrha trgovine ljudima, ali kao i ranije važeći zakoni, propisuju generalnu klauzulu „kakvo drugo iskorištavanje.“ Prilikom njenog tumačenja treba imati u vidu sve relevantne međunarodne dokumente, kao i odredbe Direktive Evropskog parlamenta i Vijeća broj 2024/1712 iz 2024. godine o izmjeni Direktive 2011/36/EU o sprečavanju i suzbijanju trgovanja ljudima i zaštiti njegovih žrtava, kojom se uspostavlja nešto šire tumačenje eksploatacije kao svrhe trgovine ljudima.⁴⁵ Naime, ovom Direktivom se propisuje da „iskorištavanje uključuje barem iskorištavanje prostitucije drugih ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilni rad ili prisilne usluge, uključujući prosjačenje, ropstvo ili prakse slične ropstvu, služenje ili iskorištavanje kriminalnih aktivnosti ili odstranjivanje organa ili iskorištavanje zamjenskog majčinstva, prisilnog braka ili nezakonitog posvajanja.”⁴⁶ Prilikom tumačenja pojedinih oblika iskorištavanja, polaznu osnovu predstavljaju međunarodni dokumenti i relevantni stavovi sudske prakse. Međutim, na osnovu prethodnog izlaganja možemo zaključiti da i pored definicija koje postoje u međunarodnim dokumentima i sudske prakse, ne postoje jasni i precizni kriteriji koji omogućavaju striktno razlikovanje pojedinih oblika iskorištavanja. Takav slučaj je sa definicijama prinudnog rada i usluga i ropstva i odnosa sličnog ropstvu. Ako se pri tome ima u vidu tumačenje suštine trgovine ljudima koje nalazimo u sudskim odlukama i tumačenje suštine ropstva i njemu sličnog odnosa,

⁴⁴ Vidite presude navedene kod I. Marković (2015)

⁴⁵ U preambuli se navodi: “Iskorištavanje zamjenskog majčinstva, prisilnog braka ili nezakonitog posvajanja može biti već obuhvaćeno područjem primjene kaznenih djela koja se odnose na trgovanje ljudima kako su definirana u Direktivi 2011/36/EU ako su ispunjeni svi kriteriji koji čine ta kaznena djela. Međutim, s obzirom na težinu tih praksi i kako bi se pronašlo rješenje za stalno povećanje broja i važnosti kaznenih djela koja se odnose na trgovanje ljudima počinjenih u svrhe koje nisu seksualno iskorištavanje ili izrabljivanje radne snage, trebalo bi uključiti iskorištavanje zamjenskog majčinstva, prisilnog braka ili nezakonitog posvajanja kao oblike iskorištavanja u tu direktivu, u mjeri u kojoj ispunjavaju temeljne elemente trgovanja ljudima, uključujući kriterij koji se odnosi na sredstva. Kad je riječ osobito o trgovanju ljudima u svrhu iskorištavanja zamjenskog majčinstva, ova je Direktiva usmjerena protiv osoba koje žene prisile da budu zamjenske majke ili ih na to navedu obmanjivanjem. Izmjenama Direktive 2011/36/EU koje su uvedene ovom Direktivom ne dovode se u pitanje definicije braka, posvajanja, prisilnog braka i nezakonitog posvajanja ili definicije kaznenih djela povezanih s njima, osim trgovanja ljudima, ako su predviđene u nacionalnom ili međunarodnom pravu. Tim pravilima također se ne dovode u pitanje nacionalna pravila o zamjenskom majčinstvu, među ostalim kazneno pravo ili obiteljsko pravo.

⁴⁶ Dostupno na https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=OJ:L_202401712.

uviđamo da postoje karakteristike koje su zajedničke za oba oblika iskorištavanja žrtve, što dovodi do dileme u primjeni navedenih inkriminacija.

Neovisno od konkretnog slučaja o kojem je bilo riječi u radu, nameće se pitanje da li radnje iskorištavanja koje nastanu kao logičan niz preduzetih radnji izvršenja krivičnog djela Trgovina ljudima, treba posmatrati kao samostalna krivična djela ili kao oblike prividnog idealnog sticaja, u teoriji poznatog kao „nekažnjivo naknadno djelo“? Nekažnjivo naknadno djelo predstavlja prividni idealni sticaj onda kada se jedno djelo pojavljuje kao logičan slijed glavnog djela kao prethodnog i koje je kao takvo u funkciji toga djela zbog čega ta djela čine jednu logičnu cjelinu, pri čemu ukupan kriminalni sadržaj konsumira glavno djelo⁴⁷. U navedenom slučaju to bi značilo da postoji samo krivično djelo Trgovina ljudima. Međutim, ako se pođe od stanovišta da su radnje kojima se vrši krivično djelo Trgovina ljudima obuhvaćene drugim krivičnim djelom, odnosno da su prethodna faza u izvršenju krivičnog djela kojim se vrši eksploatacija žrtve trgovine ljudima, tada bi se moglo govoriti o prividnom idealnom sticaju po principu konsumpcije, odnosno po principu supsidijariteta.

Dakle, teoretski, u situaciji u kojoj se isprepliću elementi i jednog i drugog krivičnog djela, postoji više mogućnosti. Međutim, prema našem mišljenju, značaju objekta zaštite i potrebi suzbijanja ovog oblika kriminaliteta najviše bi odgovarala primjena sticaja te istovremeno kažnjavanje i za krivično djelo trgovina ljudima i krivično djelo kojim se obuhvata radnja iskorištavanja žrtve. S tim uvezi navodimo da je na ovakav način postupio još prije dvadeset godina Austrijski okružni sud u Beču koji je trgovca ljudima proglasio krivim ne samo za trgovinu ljudima već i za ostala krivična djela, uključujući nanošenje tjelesnih povreda, silovanje, primoravanje žrtve na abortus, falsifikovanje dokumenata i nanošenje imovinske štete.⁴⁸ I sudska praksa u Bosni i Hercegovini bilježi slučajeve primjene sticaja između krivičnog djela Trgovine ljudima i nekih drugih krivičnih djela. Međutim, u slučaju konkurencije dva krivična djela koja su iz iste grupe krivičnih djela, kao što je to slučaj u navedenom primjeru, najčešće se polazi od stava da je sticaj prividan. Takvo stanovište je prihvatljivo pod uslovom da se kroz jedno krivično djelo može izraziti sva suština neprava koje postoji u konkretnom slučaju, odnosno da se data činjenično-kriminalna situacija može adekvatno krivičnopravno vrednovati samo jednim krivičnim djelom. Ako se ukupan kriminalni sadržaj ne može obuhvatiti samo sa jednim krivičnim djelom, opravdano je primijeniti više inkriminacija.⁴⁹ Dakle, samo onda kada se na zadovoljavajući način dati slučaj može krivičnopravno vrednovati kao jedno krivično djelo, kada se dakle na taj način može izraziti nepravo i krivica učinioca, opravdano je isključiti sticaj, dok u svim drugim situacijama treba uzeti

⁴⁷ Nekažnjivo naknadno djelo predstavlja prividni idealni sticaj onda kada se jedno djelo pojavljuje kao logičan slijed glavnog djela kao prethodnog i koje je kao takvo u funkciji toga djela zbog čega ta djela čine jednu logičnu cjelinu, pri čemu ukupan kriminalni sadržaj konsumira glavno djelo. Opširnije o ovome v. Miloš Babić, Komentar Krivičnog zakonika Republike Srpske, Banjaluka, 2021., s. 398.

⁴⁸ V. Angelika Kartusch: op. cit. s. 59.

⁴⁹ Više o ovome v. M. Babić, I. Marković, Krivično pravo, opšti dio, Banja Luka, 2024., 210, 211.

da se radi o više krivičnih djela. Navedeno predstavlja faktičko pitanje u svakom konkretnom slučaju, te bi odgovor na to pitanje trebala dati sudska praksa vodeći računa o značaju zaštićenog dobra i neophodnosti zaštite dostojanstva ličnosti i osnovnih ljudskih prava i sloboda.

LITERATURA

Knjige i članci:

1. Miloš Babić, *Komentar Krivičnog zakonika Republike Srpske*, Grafomark, 2021.
2. Babić, M., Filipović, LJ., Marković, I., Rajić, Z.,. *Komentari Krivičnih/kaznenih zakona u u Bosni i Hercegovini*, Knjiga I, s. 614. Zajednički projekat Vijeća Evrope i Evropske komisije, Sarajevo, 2005.
3. Miloš Babić, Ivanka Marković, *Krivično pravo, opšti dio*, GRAFID, d.o.o. Banjaluka, 2024.
4. Miloš Babić, Ivanka Marković, *Krivično pravo, posebni dio*, GRAFID, d.o.o. Banjaluka, 2024
5. Davor Derenčinović: *Nisu na prodaju – o pravima žrtava trgovanja ljudima nakon presude Evropskog suda za ljudska prava u predmetu Rantsev protiv Kipra i Rusije*, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, Vol. I No. 1, 2010.
6. L. Kablar-Sarajlić, „Trgovina ljudima u svrhu radne eksploatacije, Referentni materijal sa osvrtom na BiH“ u izdanju OSCE misije u BiH, 2011
7. Angelika Kartusch: *Priručnik za reviziju zakonske regulative protiv trgovine ljudima sa posebnim osvrtom na region Pakta za stabilnost jugoistočne Evrope*, Institut za ljudska prava «Ludwig Boltzmann», Beč, 2001,
8. Ivanka Marković: *Kratak osvrt na krivičnopravnu regulative trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini*, Pravni savjetnik, mjesečni stručni časopis, br. 1, godina IV, 2004
9. Ivanka Marković, *Sažet prikaz sudske prakse u slučajevima trgovina ljudima*, u izdanju OSCR Misije u BiH, 2015. godine
10. Ivanka Marković, *Trgovina ljudima u krivičnom zakonodavstvu Republike Srpske*, Zbornik radova „Dvadeset godina dejtonskog mirovnog sporazuma“, Istočno Sarajevo, 2017. Godine, izdanje Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Pravni fakultet,
11. B. Herceg Pakšić, M. Jukić: *Primjena konvencijskog prava u području zabrane ropstva i prisilnog rada...Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu* (Zagreb), vol. 23, broj 2/2016.
12. *The Concept of 'Exploitation' in the Trafficking in Persons Protocol*, UNODC, Issue Paper, 2015. United Nations, Vienna, 2015.
13. *Legislative Guide for the Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against transnational organized crime*, United Nations, Vienna, 2020,
14. *Vodič kroz član 4. Evropske konvencije o ljudskim pravima, Zabrana ropstva i prisilnog rada*, ažurirano 30.6.2014. godine

Pravni izvori:

1. Direktiva Evropskog parlamenta i Vijeća broj 2024/1712 iz 2024. godine o izmjeni Direktive 2011/36/EU o sprečavanju i suzbijanju trgovanja ljudima i zaštiti njegovih žrtava,
2. Konvencije Savjeta Evrope o trgovini ljudima iz 2005. godine „Službenom glasniku BiH, Međunarodni ugovori, broj 14/07.
3. Konvencija o prisilnom ili obaveznom radu, dostupna na
4. Krivični zakon Bosne i Hercegovine, (Službeni glasnik BiH, br. 3/2003, 32/2003 – ispr., 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018, 46/2021, 31/2023 i 47/2023)
5. Krivični zakonik Republike Srpske, („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 64/2017, 104/2018 – odluka US RS, 15/21, 89/21, 73/23, „Sl. glasnik BiH“ br. 9/24 – odluka US BiH, „Sl. glasnik RS“ 105/2024 – odluka US, 19/2025, Sl. glasnik BiH“ br. 14/25 – odluka US BiH, Sl. glasnik RS“ 85/2025 – odluka US
6. Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, „Sl. novine FBiH“, broj 36/2003, 21/2004 – ispr., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016, 75/2017, 31/2023, 58/2025)
7. Krivični zakon BD BiH, Sl. glasnik Brčko distrikta BiH“, br. 19/2020 – prečišćen tekst, 3/2024 i 14/2024)
8. Konvenciju UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, 13. decembra 2000. godine u Palermu, Službenom glasniku BiH – Međunarodni ugovori, br. 3/2002

Internet izvori:

1. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=OJ:L_2024017
2. [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-96623%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-96623%22]})
3. https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_4_hrv
4. http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2006_08/t08_0038.htm
5. [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-96623%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-96623%22]})
6. <https://hrcak.srce.hr/68263>
7. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX:32011L0036>
8. https://www.unodc.org/documents/congress/background-information/Human_Trafficking/UNODC_2015_Issue_Paper_Exploitation.pdf

9. https://www.unodc.org/pdf/crime/legislative_guides/03%20Legislative%20guide_Trafficking%20in%20Persons%20Protocol.pdf

10. <https://www.osce.org/files/f/documents/b/4/13988.pdf>

10. Case Law Database, https://sherloc.unodc.org/cld/case-law-doc/traffickingpersonscrimetype/aze/2021/case_of_zoletic_and_others_v._azerbaijan.html?lng=en&tmpl=sherloc

11. <https://www.upfbih.ba/uimages/dokumenti/C2920Konvencija20o20prisilnom20radu2C201930.pdf>

12. <https://www.osce.org/files/f/documents/9/a/218191.pdf>

Sudska praksa:

1. Presuda broj: S1 3 K 004249 12 KžK od 30.01.2013.

2. Presuda broj: 96 0 K 104826 19 Kž od 22.08.2019..

3. Presuda broj: S1 3 K 004249 11 K od 28.09.2011.

4. Presuda broj : S1 3 K 013872 15 K od 27.04.2016.

5. Presuda broj: S1 2 K 025666 17 K od 10.07.2017.

6. Presuda broj: S1 2 K 028061 18 K od 28.03.2018.

7. Presuda broj: S1 2 K 024459 17 K od 28.02.2017.

8. Presuda broj: S1 2 K 008235 14 K od 04.12.2019.

9. Presuda broj S1 2 K 008235 20 Kž 3 od 29.01.2021

10 Presuda broj: K-49/08 od 14.12.2009

11. Presuda Vrhovnog suda Srbije KŽ-I-1863/06 od 23.10.2006. i

12. Presuda Okružnog suda u Kragujevcu K-19/06 od 31.03.2006

13. Presuda Vrhovnog suda Republike Hrvatske Kž 741/04-5 od 07.10.2004

Ivanka Marković, PhD, Full Professor

Faculty of Law, University of Banja Luka

Vice President of the Constitutional Court of the Republic of Srpska

**FORCED LABOR, BEGGING, SLAVERY AND SLAVERY-LIKE RELATIONS
AS FORMS OF EXPLOITATION OF VICTIMS OF CRIME INTERNATIONAL
TRAFFICKING IN HUMAN BEINGS**
(interpretation and application in court practice)

Summary: The criminal offence of international trafficking in human beings is normatively based on the act of commission, the manner of commission and the purpose of exploitation of a person who is not a resident or citizen of the country in which he is exploited. Although the legislator exhaustively lists the forms of exploitation, certain terms are left to the interpretation of case law and doctrine, including forced labour, begging, slavery or relationships similar to slavery. The paper analyses international standards, the normative framework in Bosnia and Herzegovina and key aspects of case law with a special focus on forced labour and begging as forms of exploitation. Special attention is paid to cases in which the first and second instance courts approached the same factual situation differently, which resulted in conflicting judgments.

Key words: international trafficking in human beings, forced labour, begging, slavery or relationships similar to slavery